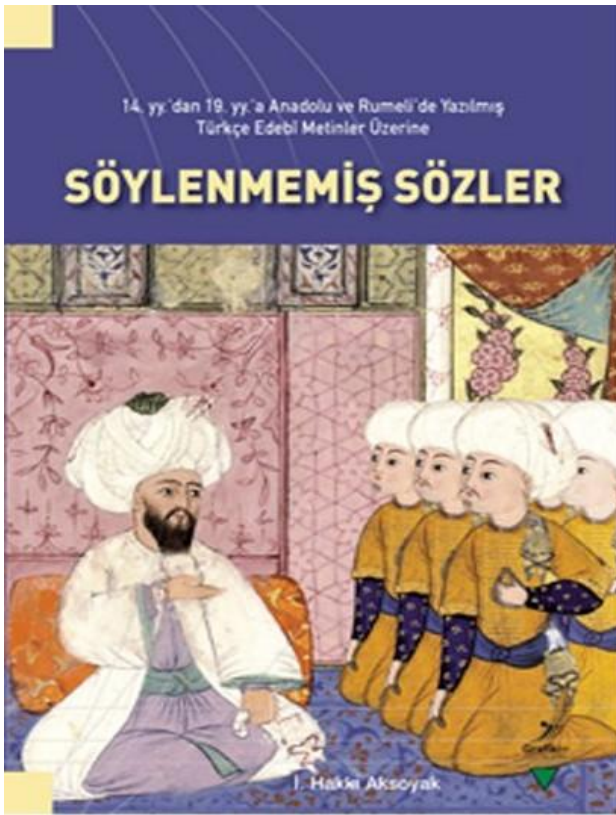

14.'DAN 19. YY.'A ANADOLU VE RUMELİ'DE YAZILMIŞ TÜRKÇE EDEBİ METİNLER ÜZERİNE*

Mutlu Muhammet AKTAŞ¹

Tanıtilan bu eser klasik Türk edebiyatı alanında başarılı ve özgün çalışmalarıyla adından her zaman söz ettiren Gazi Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü öğretim üyesi Prof. Dr. İ. Hakkı AKSOYAK tarafından hazırlanmıştır.

Kitapta toplam kırk sekiz yazı, on bölüm hâlinde okuyucuya sunulmuştur. Yazılar, yapılan çalışmaların içeriğine ve araştırma alanına göre bölümlere ayrılmıştır. Her bir bölüm bir ana başlık altında toplanmış ve kitabın "içindekiler" kısmında belirtilmiştir. Bu nedenle bölümler için kitabın içinde ayrıca bir ana başlık konulması ihtiyacı duyulmamış, sadece makalelerin başlıkları verilmiştir. AKSOYAK, hacim kaygısıyla kitabına almadığı makalelerine ve yayımlanmış olduğu kitapların kaynakça bilgisine ise "çalışmalar bibliyografyası" başlığıyla kitabın sonunda yer

vermiştir.

* İ.Hakkı Aksoyak(2016).14.yy.19.yy'a Anadolu Ve Rumeli'de Yazılmış Türkçe Edebi Metinler Üzerine

¹ Giresun Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Doktora Öğrencisi, mutlumaktas@hotmail.com.

Kitap, yazarın genç araştırmacılara bu kitabı ithaf ettiğini belirten "Anadolu ve Rumeli metinlerine ilgi duyan genç araştırmacılara..." sözüyle başlıyor. Ardından kitabın "içindekiler" kısmı, ondan hemen sonra ise "ön söz" kısmı yer alıyor. Kitabın ön sözünde AKSOYAK, kitabın adında geçen "söylenmemiş sözler" ifadesine vurgu yaparak klasik Türk edebiyatı üzerine yapılacak çalışmaların yöntemi ve ele alınacak konuların seçimi konusunda özgün olunması gerektiği hususuna değiniyor. Bunun yanında yapılacak çalışmalarda sadece Türkçe kaynaklardan değil, Doğu ve Batı kaynaklarından da yararlanılması gerektiği AKSOYAK tarafından ayrıca vurgulanıyor. Kitabın ön söz kısmından sonra makalelere geçilmektedir.

Kitabın birinci bölümü "Klasik Şiirin Besmelesi: Elâ Ya Eyyühe's-Sâkî" başlığı altında yer alan sekiz makaleden oluşmaktadır. Birinci bölümdeki ilk makale "Hâfız Divânı'ndaki İlk Beytin Osmanlı Edebiyatına Etkisi"dir. AKSOYAK, makalede İranlı şair Şirazlı Hâfız'ın Divânı'ndaki ilk gazelin matla beytinin birinci dizesinin klasik Türk edebiyatı şairlerine etkisinden bahsetmektedir. Bölümün ikinci makalesi "Hırkayı (Deveyi, Şalvarı) Şaraba Vermek Söyleyişi Üzerine Art-Zamanlı Yöntemle Bir Deneme" başlığını taşımaktadır. Makalede türkülerde yer alan söyleyiş kalıplarından biri olan "şalvarı şaraba vermek" veya "malı mülkü şaraba vermek" söyleşinin klasik Türk edebiyatı şiirine yansımaları anlatılmaktadır. AKSOYAK, yazının sonuna koyduğu tablo ile bu söyleyiş kalıbını klasik Türk edebiyatı şairlerinin şiirlerinde nasıl kullandıklarını özet biçiminde gösteriyor. Bölümün üçüncü yazısı "Şerh Kitapları George Prior'u Tanır mı?" dir. Bu yazı AKSOYAK'ın, 18-19. yüzyıl şairi Refî-i Kâlâyî'nin saatçi güzelini anlattığı bir gazelinde geçen "biryol" kelimesinin anlamını bulma çabasından yola çıkarak klasik Türk edebiyatındaki şerh çalışmalarının nasıl yapılması gerektiğini anlattığı bir makaledir. "17. Yüzyıldan Tescilli Bir Köçek: Behzâd" ise bölümün dördüncü makalesidir. Makalenin giriş bölümünde Osmanlı kültüründeki köçek kavramı hakkında kısa bir bilgi aktarılmaktadır. Ardından klasik Türk edebiyatı şairlerinden Bosnalı Mezâkî'nin "Behzâd" redifli bir şiiri incelenerek burada tasvir edilen köçek hakkında bilgi verilmektedir. Bölümün beşinci yazısı "Refî-i Kâlâyî ve Geçme Çubuk Manzumesi"dir. AKSOYAK, makalede 18. yüzyıl şairi Mehmed Emin Refî'nin ailesine dair yapmış olduğu yeni tespitlerini aktarmış ve şairin tütün çubuğunu anlattığı 17 beyitlik "Beray-ı Geçme" başlıklı manzûmesini değerlendirmiştir. "Rumeli Edalı Bir Bursalı Şair: Lami'î" ise bölümün altıncı makalesidir. Yazının başında AKSOYAK, klasik Türk şiiri hakkında ve Fuzûlî, Bâkî, Rumeli şairleri ve Lâmi Çelebi'nin şiirleri üzerine çeşitli sorular sormuştur. Yazının diğer kısımlarında ise Lâmi'nin divanından yola çıkarak bu sorulara cevap vermeye çalışmıştır. Bölümde yer alan diğer makale "Manastırlı Celâl'in Satranç Terimleri İle Yazdığı Gazeli" başlığını taşımaktadır. Makalenin girişinde Manastırlı Celâl'in hayatı, edebî kişiliği ve eserleri hakkında kısa bilgi verilmiştir. Yazının diğer kısımlarında şairin Hüsn-i Yûsuf adlı eserinde yer alan bir gazeli incelenmiştir. Şairin bu gazelde kelimelerin ikinci anlamlarından yararlanarak sevgilinin yanağını satranç terimleriyle nasıl anlattığı beyit beyit incelenerek gösterilmiştir. Bölümün son makalesi ise "Divan Şiirinde Okçuluk Terimleri"dir. Yazıda klasik Türk edebiyatındaki okçuluk terimlerinin kullanılışı iki şekilde incelenmiştir. Bunlardan birincisi sevgilinin güzellik unsurları ve âşığın okçuluk terimleri ile ilişkisidir, ikincisi ise okçuluk terimlerinin şiirde işlenişidir.

Kitabın ikinci bölümü "Metinlerden Kurallara" adını taşımaktadır. Bölüm beş makaleden oluşmaktadır. Bu bölümün ilk makalesi "Bahr-ı Tavîl" başlığını taşımaktadır. Yazıda önce klasik Türk edebiyatındaki "bahr-ı tavîl"

kavramı hakkında bilgi verilmiştir. Ardından şairlerin şiirlerinde "bahr-ı tavîl"i nasıl ve hangi şekillerde kullandıkları anlatılmıştır. Bölümün ikinci makalesi "Anadolu Sahasında İlk Bahr-ı Tavîl Ahmed Paşa'nın Mıdır?" başlığını taşımaktadır. AKSOYAK, bu yazısında klasik Türk edebiyatındaki "bahr-ı tavîl"lerin izini sürmüş ve Anadolu sahasında ilk "bahr-ı tavîl"in 15. yüzyılda Ahmed Paşa tarafından kaleme alındığı sonucuna varmıştır. Yazıda ayrıca klasik Türk edebiyatındaki "bahr-ı tavîl" örnekleri de verilmiştir. Yazının sonunda ise klasik Türk edebiyatında "bahr-ı tavîl" yazan şairlerin listesi tablo halinde verilmiştir. Bölümde yer alan üçüncü yazı ise "Müşterek Şiir Söyleme Geleneği" başlığını taşımaktadır. AKSOYAK, yazısının girişinde müşterek şiir kavramı hakkında kısa bilgi vermiştir. Yazının diğer kısımlarında müşterek şiirlerin tarihsel gelişimi, şiirlerin özellikleri; müşterek şiir söyleyen şairler, müşterek şiir söylenen yerler ve müşterek şiir redifleri hakkında bilgiler verilmiştir. Yazı müşterek şiir örnekleri verilerek bitirilmiştir. Bölümün dördüncü yazısı ise "Mesnevilerin Giriş Bölümünde Din Ulularına Övgü"dür. Yazının başında mesnevilerin giriş bölümünde çoğunlukla yer alan on başlıktan bahsedilmiştir. Ayrıca mesnevilerin bu bölümüne ek olarak bazı din ulularından da bahseden başlıkların eklendiği, klasik Türk edebiyatı şairlerinden örnekler verilerek anlatılmıştır. Yazı örnek metinlerle bitirilmiştir. İkinci bölümün son makalesi "Metinlerden Kurallara: Gelibolulu Mustafa Âlî Divanı İle Öbür Divanlarda Makta Dışında Mahlas Kullanımı"dır. AKSOYAK, makalesinde Gelibolulu Mustafa Âlî'nin bir gazelinin matla beytinde, mahlasını kullanmasından hareketle klasik Türk edebiyatında mahlasların farklı kullanım şekilleri üzerinde durmuştur. Bunu yaparken mahlasların kullanımını dört başlıkta incelemiştir. Makalenin sonunda ise Gelibolulu Mustafa Âlî ve diğer şairlerin divanlarından gösterdiği örneklerden yola çıkarak ulaştığı sonuçları, altı madde halinde sıralamıştır.

Kitabın üçüncü bölümü "Yeni Bulunan Eseler Üzerine" ana başlığını taşımaktadır. Bu bölüm beş yazıdan oluşmaktadır. Bölümün birinci yazısı "Ahmed-i Yesevî'nin Rumelili Bir Takipçisi Üsküplü Atâ ve Tuhfetü'l-Uşşâk Mesnevisi"dir. Makalenin başında Üsküplü Atâ'nın hayatı ve sanatı hakkındaki bilgiler kronolojik olarak verilmiştir. Daha sonra şairin "Tuhfetü'l-Uşşâk" adlı mesnevisi şekil ve içerik yönünden incelenmiştir. Makalede ayrıca eserin İran edebiyatındaki aslı ile ilgili de bir karşılaştırma yapılmıştır. Makalenin sonunda yapılan inceleme ile ilgili sonuçlar altı madde halinde belirtilmiştir. Bölümün ikinci makalesi "Manastırlı Celâl'in Hüsn-i Yûsuf Adlı Eseri" hakkındadır. Yazının başında Manastırlı Celâl'in hayatı, sanatı ve eserleri hakkında bilgiler verilmiştir. Ayrıca bu kısımda şairin 119 gazelinin ilk dizeleri tablo halinde gösterilmiştir. AKSOYAK, yazının büyük bölümünü şairin "Hüsn-i Yûsuf" adlı eserinin biçim ve içerik özelliklerini anlatmaya ayırmış ve Hüsn-i Yûsuf" adlı eserde yer alan güzellik unsurlarını tablo halinde sunmuştur. Bölümün üçüncü yazısı ise "XVII. Yüzyıl Şairlerinden Vardarlı Fazlî ve Mahzenü'l-Esrâr (Dâfi'ül-Hüzn) Mesnevisi" hakkındadır. Yazıda mesnevi hakkında bilgi verilmeden önce Vardarlı Fazlî'nin hayatı, sanatı ve eserleri ile Yenice Vardarlı şairlerin kimler olduğuna dair bilgilere de rastlanılmaktadır. Yazının temel konusu olan "Mahzenü'l-Esrâr (Dâfi'ül-Hüzn) Mesnevisi" ise konusu, içinde yer alan başlıklar, eserdeki sosyal olaylara dair yansımalar, eserin içinde kullanılan vezin kalıpları, eserle ilgili istinsah yanlışlıkları, eserde yapılan düzeltmeler, eserin dili gibi özellikler yönünden incelenmiştir. Bölümün dördüncü makalesi ise "Feyzullah Efendi'nin Mesâiri ile Lutfi'nin Bilâdiyesine Zeyli" başlığını taşımaktadır. Eserde önce Feyzullah Efendi'nin mesâiri bunun ardından Lutfi'nin bilâdiyesi hakkında bilgi

verilmiştir. Makalede klasik Türk şiirinde yer alan şehir şiirleri hakkında kısa bir bilgiye yer verilmiştir. Ayrıca adı geçen eserler ve bu eserlerle ilgili dizinler makalenin sonunda yer almaktadır. Bölümün son yazısı "Nevî'nin Neşredilmemiş Şiirleri" hakkındadır. Yazıda şairin yeni tespit edilen biri Farsça 2 gazeli, biri Farsça 3 kıtası ve 8 beytine yer verilmiştir.

Kitabın dördüncü bölümü "Edebiyat Tarihini Farklı Bir Gözle Okumak" ana başlığı altında yer alan üç makaleden oluşmaktadır. Bölümün ilk makalesi "Acâyib Edebiyatından Bir Örnek: Üsküdarlı Sırrî'nin Hikâye-i Garîbü'l-Âsârı"dır. Yazı; giriş, Üsküdarlı Sırrî ve eserleri, Hikâye-i Garîbü'l-Âsârı ve onun tahlîli ile sonuç kısımlarından oluşmaktadır. Özellikle eserin tahlîli ayrıntılı olarak yapılmış; hikâyenin özeti, anlatıcı ve vak'a özellikleri, hikâyedeki olayların geçtiği semt ve mekanlar, eserin kaynakları hakkında bilgilere yer verilmiştir. Yazıda Türk edebiyatındaki "acayıp anlatılar" ile ilgili bilgilere de rastlanmaktadır. "Mahzenü'l-Esrâr Geleneğine Bağlı Mesnevilerdeki Ortak Hikâyeler" ise bölümün ikinci makalesidir. Makalede Genceli Nizâmî'nin ilk mesnevisi olan Mahzenü'l-Esrâr'ın plânı, konusu gibi özellikleri yönünden oluşturduğu geleneğe yer verilmiştir. Ayrıca makalede söz konusu geleneğe bağlı mesnevilerin tanıtılması, bunların ortak hikâyeleri, hikâyelerin kaynakları, ortak özellikleri, benzer ve farklı yönleri yer almaktadır. Makalede toplam 17 hikâye ele alınmıştır. Bu bölümün son makalesi, "Garîpnâme'de Nazım Dilini Oluşturma Yolları"dır. Makalede "Garîpnâme"nin vezni ile birlikte içinde yer alan terkip ve tekrarlar hakkında bilgilere yer verilmiştir.

Kitabın beşinci bölümü olan "Genel Belirlemeler" ise üç makaleden oluşmaktadır. Bölümün ilk makalesi "Divan Şiirinin Dili İmparatorluk Dilidir" başlığını taşımaktadır. Makalede klasik Türk şiirinde Arapça ve Farsça kökenli sözlüklerin yanında Yunanca, Ermenice, İtalyanca, Balkan ve Kafkas kökenli sözcüklerin olduğunu anlatmaktadır. Bölümde yer alan diğer bir makale ise "Eski Türk Edebiyatı Üzerine Bazı Belirlemeler"dir. Makalede klasik Türk edebiyatında mensur eserlere dair tespit edilen problemlerden yola çıkılarak mensur eserlere ve bu eserlerin ele alınış tarzlarına dikkat çekilmiştir. Konu ile ilgili belirlenen tespitler on bir maddede açıklanmıştır. Bölümün son makalesi "Türkçe Arûz" dur. Makalede Araplar tarafından üretilmiş olan arûz veznini Türk şairlerin ne şekilde değiştirdikleri ve kullandıkları üzerinde durulmuştur.

Kitabın altıncı bölümü "Etimoloji Denemeleri" dir. Bölümde üç makale yer almaktadır. Birinci makale "Bektaş Sözcüğü Üzerine Bir Etimoloji Denemesi" başlığını taşımaktadır. Makalede "Bektaş" sözcüğünün Osmanlıcadaki imlâsına ve sözcüğün benzer örneklerine dayanılarak etimolojisi incelenmiştir. Bölümün ikinci makalesi Gelibolulu Mustafa Âlî'nin "dölek" redifli gazeli ve gazeldeki "dölek" kelimesinin etimolojisi üzerinedir. Bölümün son makalesi "Nâr u Nûr" adını taşımaktadır. Makalede XIII-XVI. yüzyıllar arasında yazılan on eserde tespit edilen "nâr" ve "nûr" ibaresi hakkında değerlendirmeler yer almaktadır.

Kitabın yedinci bölümü "Nâbîyâne Makaleler" başlığını taşımaktadır. Bu bölümde dört makale yer almaktadır. Birinci makale Nâbî Divanı'nda yer alan mekanların neler olduğu ve şairin bu mekanları nasıl anlattığı üzerine kaleme alınmıştır. Bölümün ikinci makalesi "Nâbî'nin Tuhfetü'l-Haremeyn'inin Edirneli Nâtik'in Tuhfetü'l-Haremeyn'ine Etkisi: Hikâyeler, Gelenekler, İnanışlar..."dır. Makalede Nâbî ve Nâtik'in iki eseri çeşitli yönlerden karşılaştırılarak eserlerin benzer ve farklı yönleri ele alınmıştır. Bölümün üçüncü makalesi "Nâbî'nin Şiirlerini

Önceleyen Tematik Bir Şiir Mecmûası"dır. Makalede 19. yüzyılda yazılmış "Mecmûa-i Ebyât" adını taşıyan bir "tematik şiir mecmuâsı" incelenmiştir. Ayrıca konu başlıklarına göre şair ve şiir dağılımlarını gösteren tablo şeklinde bir listeye de makalede yer verilmiştir. Bölümün son makalesinde ise XVIII. yüzyıl şairi Edirneli Nâtık'ın yazdığı ve Edirne'de geçmiş bir aşk hikayesinin anlatıldığı bir şiirin incelenmesine yer verilmiştir.

Kitabın sekizinci bölümü "Sıfatları Sayılamayan Bir Aydın: Gelibolulu Mustafa Âlî'nin Edebî Kişiliğine İlişkin Makaleler" başlığını taşımaktadır. Bölümün başlığından da anlaşılacağı üzere bölüm AKSOYAK'a ait toplam on bir makaleden oluşmaktadır. Bölümde öncelikle Gelibolulu Mustafa Âlî'nin "Risâle-i Zırgâniyye, Meâlimü't-Tevhid, Dakâkü't-Tevhid, Nikâtü'l-Kâl Fî-Tazmîni'l-Makâl, Câmî'nin Bir Beytinin Şerhi, Subhatü'l-Abdâl, Gelibolulu Şehrengizi, Gül-i Sad-Beng, Sade-i Sa-Güher, Mihr ü Vefâ Mesnevisi, Menşeü'l-inşâ" gibi eserleri çeşitli yönlerden incelenmiştir. Bunun yanında Gelibolulu Mustafa Âlî'nin, Bâkî ile münasebetleri, Bağdatlı Rûhî'ye etkisi, şiir eleştirmenliği ve yapmış olduğu bir derlemesinin mutasavvıf Muhyiddin Mehmed-i Dâî'nin menkıbeleriyle ilişkisi anlatılmıştır. Böylece AKSOYAK, yaşamından, sanatı ve edebî yönüne kadar eserlerinden çeşitli örnekler vererek Gelibolulu Mustafa Âlî'yi her açıdan doyurucu bir şekilde anlatmıştır.

"İki Eserin 'Gerçekçi' Nüsha Çözümlemesi" başlığı kitabın dokuzuncu bölümünün adıdır. Bu bölüm iki makaleden oluşmaktadır. Birinci makalede Kefeli Hüseyin'in "Râz-nâme" adlı eserinde nüsha ailesi kurmada izlediği yöntem aktarılmıştır. Makalede anlatılanlar makalenin sonunda şema şeklinde özetlenilerek verilmiştir. Bölümün ikinci makalesinde de bir başka klasik Türk edebiyatı şairi Gelibolulu Mustafa Âlî'nin divanlarını nüsha ailesi kurmada izlediği yöntemler üzerinde durulmuştur. Makalenin sonunda tıpkı bölümün birinci makalesinde olduğu gibi bir şema bulunmaktadır.

Kitabın son bölümü "Kaçınılmaz Eleştiriler" başlığını taşımaktadır. Bölüm iki makaleden oluşmaktadır. Bu makalelerden birincisi "Gelibolulu Âlî'nin Divanları'ndan Vâridâtü'l-Enîka'nın Neşri Üzerine"dir. Bölümün ikinci makalesi ise "Lâmî Çelebi Divanı'nda Değerlendirme Eksiklikleri ve Okuma Yanlılıkları"dır. Bu makalede H. Bilen BURANOĞLU tarafından hazırlanan "Lâmî Çelebi Divanı" adlı doktora tezinde var olan Lâmi Çelebi Divanı ile ilgili değerlendirme eksiklikleri ve okunma yanlılıkları üzerine tespitler okuyuculara aktarılmıştır.

Kitabın sonunda ise "Çalışmalar Bibliyografyası" yer almaktadır. Burada yazarın 15 kitabı, 57 makalesi ve 3 adet bildirisine ait bir bibliyografya bulunmaktadır.

Çeşitli dergilerde yayımlanmış birbirinden değerli kırk sekiz makaleyi bir kitapta toplayıp bilim alemine sunduğu için Prof. Dr. İ. Hakkı AKSOYAK hocamıza müteşekkirimiz.

